

Covid-19 Pandemi Sürecinde Hemşirelik Öğrencilerinin Çevrimiçi Eğitimi Sonrası Hemşirelik Becerilerini Yerine Getirmede Yaşadıkları Sorunlar: Nitel Bir Çalışma

The Problems Faced By Nursing Students in Performing Their Nursing Skills After Online Education During The Covid-19 Pandemic Process: A Qualitative Study

Ayşe EMİNOĞLU¹, Nazike DURUK²

ÖZ

Amaç: Araştırma pandemi sürecinde çevrimiçi yürütülen eğitim sonrası hemşirelik öğrencilerinin yüz yüze eğitime geçiş sonrası klinik becerileri gerçekleştirmede yaşadığı sorunların betimlenmesi ve sürecin değerlendirilmesi amacı ile fenomenolojik desende bir çalışma olarak gerçekleştirilmiştir.

Gereç ve Yöntemler: Bu çalışmada pandemi sürecinde hemşirelik lisans eğitimini çevrimiçi ve yüz yüze alan hemşirelik öğrencileri ölçüt olarak belirlenmiştir. Veriler 2020-2021 ve 2021-2022 eğitim öğretim döneminde, yarı yapılandırılmış sorular ile yüz yüze yapılan görüşmelerde 11 hemşirelik öğrencisinden toplanmıştır. Elde edilen veriler, yazılı metinler biçiminde bilgisayar ortamına aktarılarak, içerik analizi ve betimsel analiz yoluyla yordanmıştır.

Bulgular: Analiz sonucunda temalar; hemşirelik öğrencilerinin pandemi sürecinde çevrim içi eğitim ile ilgili yaşadıkları sorunlar teknolojik alt yapı ve öğrenci temelli sorunlar olmak üzere iki ana temaya ayrılmıştır. Çevrimiçi eğitimin klinik becerilere etkileri teması altında duygusal etkileri ve psikomotor becerileri gerçekleştiren yaşanan sorunlar olarak belirlenmiştir.

Sonuç: Öğrencilerin klinik becerileri yerine getirirken özgüven eksikliği, stres, kaygı, korku, odaklanma ve uyum sorunu yaşadığı ve klinik beceriler konusunda yetersiz kaldığı ifadelerinin yaygın olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çevrim İçi Sistemler, Eğitim, Hemşirelik

ABSTRACT

Objective: The research was carried out as a phenomenological study in order to describe the problems experienced by nursing students after the online education during the pandemic process in performing clinical skills after the transition to face-to-face education and to evaluate the process.

Material and Methods: In this study, nursing students who received their undergraduate nursing education online and face-to-face during the pandemic process were determined as criteria. Data were collected from 11 nursing students in face-to-face interviews with semi-structured questions in the 2020-2021 and 2021-2022 academic years. The data obtained were transferred to the computer environment in the form of written texts and predicted through content analysis and descriptive analysis.

Results: As a result of the analysis, the themes; The problems experienced by nursing students regarding online education during the pandemic process are divided into two main themes: technological infrastructure and student-based problems. Emotional effects and problems experienced while performing psychomotor skills were determined under the theme of the effects of online education on clinical skills.

Conclusion: It was observed that the statements of the students that they experienced lack of self-confidence, stress, anxiety, fear, focusing and adaptation problems while performing clinical skills, and that they were insufficient in clinical skills were common.

Keywords: Online Systems, Education, Nursing

Giriş

Özellikle üst solunum yollarını etkileyen ve ölümcül sonuçlara yol açan, 2019 yılında tespit edilmesinden dolayı Covid-19 olarak adlandırılan Coronavirüs,

kısa bir zaman içerisinde küresel çapta hayatı olumsuz etkilemiş ve hastalığa yakalanan birçok insanın ölümüne yol açmıştır (1). Bunun üzerine

Geliş Tarihi/Received: 22.12.2022 **Kabul Tarihi/Accepted:** 04.04.2023 **Çevrimiçi Yayın Tarihi/Available Online Date:**

DOI: 10.57224/jhpr.1223067

¹Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Hemşirelik Anabilim Dalı, Gaziantep, Türkiye. ORCID: 0000-0002-6738-5529, mail: ayse.11.eminoglu@gmail.com

²Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Hemşirelik Esasları Anabilim Dalı, Eskişehir, Türkiye.

ORCID: 0000-0001-8517-2474, mail: nduruk@ogu.edu.tr

Sorumlu yazar/Correspondence: Ayşe Eminoglu

Cite this article as: Eminoglu A, Duruk N, Mollaoğlu M. The Problems Faced By Nursing Students in Performing Their Nursing Skills After Online Education During The Covid-19 Pandemic Process: A Qualitative Study. J Health Pro Res 2023;5(2): 103-112.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) Covid19'dan ötürü 11 Mart 2020 tarihinde "Pandemi" ilan etmiştir. Tüm dünyayı tehdit eden, hızla yayılarak bir salgın kimliğine dönüşen Covid-19 ile ülkeler toplumsal kurumları etkileyen bu durum karşısında bir dizi önlemlere ve uygulamalara başvurmuştur (2). Bu uygulamalar arasında pek çok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de okul ve üniversitelerin uzaktan eğitim uygulamalarına geçmesi, kamu ve özel sektörde çalışan personellere esnek çalışma saati uygulanması, temasın yüksek olduğu iş yerlerinin kapatılması, 20 yaş altı ve 65 yaş üstü bireylere sokağa çıkma yasaklarının getirilmesi ve virüsün yayılma hızının yüksek olduğu şehirlerde sokağa çıkma kısıtlamaları yer alır (3). Küresel boyutta büyük bir değişime neden olan bu durum eğitim sistemlerini de etkilenmiştir (4). Yüksek virülansı ve fatalitesiyle koronavirüse karşı insanlar hayatlarını riske atmadan eğitime devam edebilmek için teknolojik imkanlara başvurmuştur. Tüm uluslar bu durum karşısında örgün eğitime ara vererek çevrim içi eğitime geçmiş, Türkiye'de bu ülkeler arasında yer almıştır (5). Eğitim sistemi, küresel ölçekte ilk kez bu kadar büyük bir etkiye maruz kalmıştır (6).

Covid-19 salgını, Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) verilerine göre dünyada 1.5 milyar öğrencinin fiilen okuldan uzak kalmasına neden olmuştur (7). Covid-19 virüsünün Türkiye'de görülmesi ile beraber Yükseköğretim kurumlarında 2020 Mart ayında eğitime bir süre ara verileceği, ardından da 2020 bahar döneminin uzaktan eğitim yöntemine geçildiği açıklanmıştır (8). Aynı zamanda YÖK, 4 Haziran 2020'de küresel salgın ile mücadele sürecinde yeni düzenlemeler yayınlamış ve yayınladığı bildiriye göre üniversitelerin uzaktan eğitimle çevrim içi verilecek ders oranlarının artırılması, buna yönelik alt yapı ve gerekli uzman desteğinin sunulmasına yönelik bildiri yayınlamıştır (9).

Çevrim içi eğitimi, öğreten ile öğrenenin farklı ortamlarda bulunduğu ve elektronik ortam veya basılı materyal aracılığıyla gerçekleştirilen bir eğitim faaliyeti olarak açıklamaktadır (10). Çevrim içi ortamlarda öğrenme ile ders materyalleri ses, video, metin, animasyon gibi yollarla dağıtılarak iletişim internete dayalı olarak sağlanmaktadır. Ortaya çıkan Covid-19 pandemisi ile çevrim içi öğrenme bir zorunluluk haline gelmiş ve hemşirelik eğitiminde de tercihten ziyade eğitimin sürekliliği için kullanılmıştır (11).

Hemşirelik eğitimi öğrencilerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor becerilerinin gelişmesini sağlayan teorik ve klinik uygulamanın bir arada olduğu bir sistemi gerektirir (12). Ancak yüz yüze eğitimin zorunlu olarak ara verilmesiyle hemşirelik eğitimcileri ve öğrenciler alışık olmadıkları pek çok zorlukla karşı karşıya gelmiştir. Bu sorunlar arasında eğitimci ve öğrencilerde yaşanan kaygı, üniversitelerin alt yapı yetersizliği, teknolojik imkanlara ulaşımında yaşanan güçlükler, ekonomik nedenler gibi birçok faktör

kendini göstermiştir. Karşılaşılan bu sorunlar öğrencilerin etkin bir şekilde hemşirelik eğitimi almasını engellemiştir. Pandemi ile klinik hemşirelik eğitiminin durma noktasına gelmiş ve öğrencilerin klinik beceri kazanmasına engel olmuştur (12-13). Ayrıca odak noktası bakım ve insan olan hemşirelik mesleğinin çevrim içi eğitim yoluyla verilmesi uygulamalı bir bilim olan hemşireliğin niteliğiyle ilgili birçok kaygıyı da beraberinde getirebilir. Bu nedenle günümüzde küresel boyutta devam eden Covid-19 pandemi sürecinin hemşirelik eğitiminde çevrimiçi öğrenmenin kullanımına ilişkin öğrencilerin yaşadığı deneyim, görüş ve tutumların belirlenmesi hemşirelik eğitiminde öğrenme sürecine yön vermek açısından önem arz etmektedir. Aynı zamanda bu araştırma ile hemşirelik eğitiminin pandemiyle yaşadığı eksikliklerin giderilmesi ve eğitimcilerle yeni çözüm arayışları getirmesi açısından önemli verilere ulaşılabileceği beklenmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, pandemiyle 2020-2021 ve 2021-2022 eğitim öğretim döneminde hemşirelik eğitimi çevrimiçi gerçekleştiren öğrencilerin yüz yüze eğitime geçiş sonrası hemşirelik becerilerini yerine getirmede yaşadığı sorunların belirlenmesidir. Araştırmanın amacına göre aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. Pandemi süreci sonrası çevrim içi eğitimden yüz yüze eğitime geçişle öğrencilerin hemşirelik becerine ilişkin deneyimleri nelerdir?
2. Çevrimiçi eğitimden yüz yüze eğitime geçişle öğrencilerin hemşirelik becerilerini yerine getirirken yaşadıkları zorluklar nelerdir?

Yöntem

Araştırma Deseni

Araştırma kapsamında çalışılan olgu hemşirelik öğrencilerinin çevrimiçi eğitim sonrası yüz yüze eğitime geçişle klinik sahada yaşadığı deneyimleri, izlenimleri, algılayışları ve çevrimiçi eğitim sonrası klinik becerileri yerine getirmede yaşadıkları deneyimleri yordandırmıştır. Bu çalışmada süreci deneyimleyen hemşirelik öğrencilerinin görüşleri doğrultusunda araştırmanın amacı, kurgusu ve soruları dikkate alınarak fenomenolojik desen uygun bulunmuştur.

Çalışma Grubu

Araştırmanın evreni, 2020-2021 ve 2021-2022 eğitim öğretim döneminde pandemi sürecinde eğitimini çevrimiçi alan ve daha sonra yüz yüze eğitime geçen hemşirelik öğrencileri olmuştur. Nitel araştırmalarda büyük gruplar yerine, araştırmanın amaçlarını karşılayan, detaylı veri sunabilecek örneklemelerin belirlenmesi gereklidir. Araştırma örneklemini, ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak araştırmaya dâhil edilen 11 öğrenci oluşturmuştur.

Dahil edilme kriterlerine göre hemşirelik esasları dersinin teorik, laboratuvar ve uygulamasını çevrimiçi alan, iç Hastalıkları Hemşireliği dersinin teorik kısmını çevrimiçi alıp klinik uygulamaya yüz yüze katılan, 2022 yılı bahar döneminde Cerrahi Hastalıklar Hemşireliği dersinin teorik ve uygulamasını yüz yüze gerçekleştirecek olan hemşirelik ikinci sınıf öğrencileri araştırmaya katılmıştır.

Nitel araştırmalarda veriler doyum noktasına ulaşp tekrarlanmaya başlayınca veri toplama işlemi sona erdirilir (14). Araştırmamızda da veriler 8. bireyde tekrarlanmaya başlamıştır. On bir öğrenciden sonra ise verilerin istenilen doygunluğa ulaşması sebebiyle araştırma sonlandırılmıştır.

Verilerin Toplanması

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak nitel araştırmalardaki temel veri toplama yöntemlerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmada hemşirelik öğrencilerinin çevrimiçi eğitim sonrası klinik becerileri yerine getirmede yaşadıkları sorunların ortaya konması amacıyla ilgi alanda taramalar yapılmış ve yarı yapılandırılmış görüşme soruları geliştirilmiştir. Hazırlanan görüşme soruları 5 uzman görüşüne sunulmuştur. Uzman önerileri doğrultusunda görüşme soruları son halini almıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme soruları şunlardır;

1. Pandemi sürecinde hemşirelik eğitiminin çevrim-içi verilmesine ilişkin düşünceleriniz nelerdir?
2. Çevrim-içi eğitim ile yüz yüze eğitimi karşılaştırdığımızda neler söyleyebilirsiniz?
3. Çevrim-içi eğitimin klinik uygulamalar üzerindeki etkileri nelerdir?
4. Çevrim-içi eğitimin klinik alanda becerilerinize nasıl yansıdığını örnekle anlatabilir misiniz?

Görüşme öncesi çalışmanın amacı açıklanan ve gönüllü olan öğrencilerden randevu alınarak görüşmenin yapılacağı zaman belirlenmiştir. Görüşmeyi kabul eden öğrencilerin kendilerini rahat hissedebileceği uygun, sessiz bir ortamda görüşmenin gerçekleşmesi sağlanmıştır. Görüşme okulda bir toplantı salonunda tek tek gerçekleştirilmiştir. Görüşme öncesi öğrencilerden görüşmelerin ses kayıt cihazına kaydedilmesi konusunda sözlü onam alınmıştır. Görüşmeler yüz yüze kaydedilerek görüşlerin teyit edilebilirliği sağlanmıştır.

Çalışmaya ilişkin veriler 2021-2022 eğitim öğretim döneminde, yüz yüze eğitime geçildiği süreçte, 28.02.2022-14.04.2022 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Toplam 11 öğrenci ile tek tek görüşülmüş ve her biri görüşme yaklaşık 24 dakika sürmüştür. Görüşmelerin aktarılması sırasında 13 sayfa veri elde edilmiştir. Veriler yazıya dökülürken ses kayıt cihazıyla dökümlerin doğruluğu

sağlanmıştır. Tüm görüşmeler ve transkripsiyonlar aynı araştırmacı tarafından yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Elde edilen veriler, yazılı metinler biçiminde bilgisayar ortamına aktarılmış, içerik analizi ve betimsel analiz yoluyla yorumlanmıştır. Araştırma verileri katılımcı öğrencilerin çevrimiçi eğitim sürecine ilişkin olumlu ve olumsuz görüş, düşünce, önerileri ve yüz yüze eğitimle birlikte çevrimiçi eğitimin hemşirelik becerilerine nasıl yansıdığını araştırma soruları ile uyumlu temalar altında raporlanmıştır. Oluşturulan tema ve alt temalar doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Görüşmelerden elde edilen ifadeler gözden geçirilerek, veriler kavramsallaştırılmış ve kavramsallaştırılan veriler dikkate alınarak, benzer kavramlar belirlenmiştir. Bu kavramlar temalar ile formüle edilmiştir. Oluşturulan temalar kapsamında kavramlar başlıklar altında toplanarak alt temalar oluşturulmuştur. Ardından alt temalar ile birlikte öğrencilerin çevrim içi eğitimi sonrası hemşirelik becerilerini yerine getirmede yaşadığı sorunlar yorumlanmıştır. Son olarak, yorumların daha net ve anlaşılabilirliği için veriler metinler ve tablolarla gösterilmiştir. Belirlenen temalar ve kavramlar çerçevesinde bulgular bir araya getirilerek yorumlanmış ve doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırma öncesinde girişimsel olmayan klinik araştırmalar etik kurulu tarafından 28.02.2022 tarihli, 2022/98 sayılı etik kurul onayı alınmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme soruları araştırma hakkında bilgilendirme yapılarak öğrencilerden onam alınmıştır. Çalışma, Helsinki Deklerasyonu Prensiplerin’de belirtilen etik kurallara uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

Bulgular

Çalışma grubunu oluşturan öğrencilerin isimleri verilmemiş olup, Öğrenci 1, Öğrenci 2, ... şeklinde kodlanmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilere ait bilgiler Tablo 1’de ifade edilmiştir. Araştırma kapsamında görüşme yapılan kişiler; 4 erkek, 7 kadın olmak üzere toplam 11 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencilerden 9 tanesi hemşirelik mesleğini iş imkanlarının geniş olması dolayısıyla seçmiştir. Yüz yüze eğitime geçişle beceri eksikliklerinin klinik uygulamalarına yansıdığı da gözlenmiştir. Ancak öğrenciler genel olarak beceri uygulamalarında oldukça istekli oldukları görülmüştür. Öğrencilerin çevrimiçi eğitim sürecinde akademik başarılarının 3’ün üstünde olduğu görülmektedir (Tablo 1)

Tablo 2.’de belirlenen temalar ve alt temalar kapsamında Covid-19 pandemi sürecinde hemşirelik öğrencilerinin çevrimiçi eğitim ile yaşadıkları sorunlara ilişkin görüşlerden alıntılara yer verilmiştir.

Tablo 1. Hemşirelik Öğrencileri ile İlgili Bilgiler

Öğrenciler	Yaş	Cinsiyet	Sınıf	Okul Başarısı
Ö1	20	E	2	3.69
Ö2	20	E	2	3.44
Ö3	20	K	2	3.67
Ö4	19	K	2	3.59
Ö5	19	K	2	3.75
Ö6	20	K	2	3.48
Ö7	20	K	2	3.54
Ö8	20	E	2	3.42
Ö9	19	K	2	3.30
Ö10	20	K	2	3.32
Ö11	20	E	2	3.84

Tablo 2. Hemşirelik Öğrencilerinin Covid-19 Pandemi Sürecinde Çevrim İçi Eğitim ile İlgili Yaşadıkları Sorunlar

Temalar ve Alt Temalar	Öğrenciler
1.Teknolojik Alt Yapı Sorunları	
1.1.Bağlantı ve erişim sorunları	Ö2, Ö6, Ö11
1.2.Ses ve görüntü sorunları	Ö9
1.3.İnteraktif çevrimiçi ders uygulamasının olmaması	Ö9
2.Öğrenci Temelli Sorunlar	
2.1.Dikkati toplama ve çevrimiçi eğitimi ciddiye almama sorunları	Ö3, Ö9, Ö11
2.2.Derse aktif katılmama	Ö6
2.3.İletişim ve etkileşim eksikliği	Ö5, Ö6, Ö9
2.4.Aile üyelerinden kaynaklanan sorunlar	Ö9

1.Teknolojik Alt Yapı Sorunları**1.1. Bağlantı ve Erişim Sorunları:**

Ö2: 'Çevrimiçi eğitimlerde örnek veriyorum bağlantı koptuğunda bizde kopuyorduk dersten. O dersin devamlılığını sağlayamıyordum.'

Ö6: 'Benim için çevrimiçi eğitim çok sıkıntılıydı. Mesela her öğrenci aynı ortamda bulunamıyor. Herkesin bunun için durumu da olmuyor. Şahsen ben köyde oturuyorum. Bazen internet sıkıntısı çektim.'

Ö11: 'Ben başından beri çevrimiçi eğitimle hemşirelik eğitiminin verilebileceğini düşünmüyordum. Çünkü uzaktan uygulamalı bir eğitimi ne kadar etkin bir şekilde dinleyecektik, ne kadar derse katılabilecektik? Dersle ilgili internet sorunları olacaktı. Elektrik sorunları olacaktı. Etkisiz bir eğitim süreci geçireceğimizi tahmin ediyordum ve öyle de oldu.'

1.2.Ses ve Görüntü Sorunları:

Ö9: 'Örneğin çevrimiçi gördüğüm anatomi dersinde hoca anlatırken kameradan göremiyorsun, hocanın anlattıkları görselleri ayırt edemiyorsun.'

Ö9: 'Çevrimiçi eğitimde ses, görüntü kopukluk yaşıyorduk.'

1.3. İnteraktif Çevrimiçi Ders Uygulamasının Olmaması:

Ö9: 'Meslek esasları dersinde mesela, hoca bir uygulama yapacak, uzaktan nasıl gösterecek. Biz dokunamıyoruz, makette deneyemiyoruz, o yüzden çevrimiçi eğitimin uygun olduğunu düşünmüyorum.'

2.Öğrenci Temelli Sorunlar**2.1.Dikkat Toplama ve Çevrimiçi Eğitimi Ciddiye Almama Sorunları:**

Ö3: 'Çevrimiçi eğitimde tekrar dinleme şansımız oluyordu ancak sınıfı ortamı olmayınca o açıdan kötü oluyordu. Mesela ben ders 9 ise önceden kalkıyorsun 7 de kahvaltını yapıyorsun, kendine geliyorsun, zihnin açık oluyor ancak çevrimiçi eğitimde 8 buçuk bile değil derse 10 dakika kala kalkıyordum. Dersin ilk dakikalarında odaklanma problemim oluyordu. Onları tekrar açıp dinliyordum.'

Ö9: 'Teorik olarak çevrimiçi aldığım bilgiler askıda kaldı. Çevrimiçi eğitimde aslında teorik bilgileri de tam olarak alamadım. Düzeni oturtamadım. Aslında ciddiye alamadım. Karşıda bir öğretmen yok, ders anlatmıyor, bu şekilde ciddiye alamıyorsun. Hangi pozisyonda ders dinliyorsun bu bile bir ciddiyetsizlik oluşturdu.'

2.2.Derse Aktif Katılmama

Ö5: 'Çevrimiçi derslerde sesimi açmak istemiyordum. Chat ve mesajdan da yazınca çok

uzun sürüyordu. Bu yüzden hocalara sorularımı sormadım.'

Ö9: 'Çevrimiçi eğitimde bir elim bulaşıkta olup bir elim telefonda ya da telefonu açık bırakıp gidiyordum. Tamamen bu dersi aksatıyordum.'

Ö11: 'Online eğitimde dersi dinlemiyordum. Kenara çekilip, sadece süreci başlatıyordum. Hocalar çevrimiçi eğitimde ders anlatırken düz bir ekrana bakıyordu. Verimli geçmiyordu. Bizde çevrimiçi eğitimde düz bir ekrana bakıyorduk. Ancak yüz yüze eğitimde göz teması, sınıf ortamı, arkadaşların var olması, sorulan sorular derse ait belleğimizde bir şey katarken yardımcı olmaktaydı.'

2.3. İletişim ve Etkileşim Eksikliği

Ö5: 'Çevrimiçi derslerde sesimi açmak istemiyordum. Chat ve mesajdan da yazınca çok uzun sürüyordu. Bu yüzden hocalara sorularımı sormadım.'

Ö6: 'Yüz yüze eğitim benim için çok daha etkin. Örneğin ben çevrimiçi eğitimde sesimi açmıyordum. Ortamdan dolayı çekiniyordum.'

Ö9: 'Meslek hakkındaki fikirlerimi yansıtmıyordum. Merak ettiğim bir şeyi o an hocaya soramıyordum. Çekiniyordum, utanıyordum. Ne yazacağımi bilmiyordum.'

2.4. Aile Üyelerinden Kaynaklanan Sorunlar

Ö9: 'Ailemiz bile bizi ciddiye almıyordu. Bizi öğrenciden saymıyordu. Sanki biz okula gitmiyoruz, üniversite öğrencisi değil gibiydik.'

Tablo 3.'te hemşirelik öğrencilerinde çevrimiçi eğitimin hemşirelik becerilerine olan etkileri sunulmuştur (Tablo 3).

A. Psikomotor Beceri Üzerine Etkisi

A.1. Yetersizlik Duygusu

Öğrenciler bu tema altında uzaktan eğitim sürecinde hemşirelik meslek derslerini teorik olarak öğrendiklerini ancak uygulamalarını yapamadıklarını ve uygulama eksikliğinin hemşirelik becerileri üzerinde oluşturduğu etkilerden bahsetmişlerdir. İlk olarak "yetersizlik duygusu" alt temasıdır. Öğrenciler, mesleki derslerin kazanamadıklarını için hemşirelik becerisi kazanamadıklarını ve becerilerinin gerilediğini bu durumda özgüven eksikliğine ve yetersizlik duygusuna neden olduğunu belirtmişlerdir. Öğrenciler duygularını şu şekilde ifade etmiştir;

Ö3: 'Öğreniyoruz, bilgi tamamen aklımızda kalıyor, teoride neyi nereye yapacağını biliyorsun. Ama gerçekten hem laboratuvar uygulamasında hem hastanede heyecana giriyorsun, kendinden emin olamıyorsun acaba nasıl yapacaktım hissine kapılıyorsun.'

Tablo 3. Çevrim İçi Eğitimin Hemşirelik Becerilerine Etkileri

Tema ve Alt Temalar	Öğrenciler
A. Psikomotor Beceri Üzerine Etkisi	
A.1.Yetersizlik duygusu	Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö8, Ö9, Ö10, Ö11
A.2.Öğrenilen teorik bilgilerin uygulamayla bütünleşmemesi- Teorik ve uygulamanın eş güdümlü gitmemesi	Ö1, Ö2, Ö3, Ö4, Ö5, Ö6, Ö7, Ö9, Ö10, Ö11
A.3.Meslekte çalışanların olumsuz tepkileri	Ö6, Ö8, Ö9
B. Duygusal Etkileri	
B.1.Sters	Ö4
B.2.Kaygı	Ö2, Ö8
B.3.Özgüven eksikliği ve korku	Ö4, Ö8, Ö9, Ö10
B.4.Uyum ve odaklanma sorunları	Ö9
C. Çevrim İçi Öğrenmeyi Yararlı Bulma	
C.1.Dersin videosunu tekrar izleme	Ö3, Ö5, Ö6
C.2.Sınıf ortamından farklı daha iyi odaklanma	Ö3, Ö7
C.3.Mekan esnekliği sağlaması	Ö7, Ö8

Ö4: 'Çevrimiçi eğitimde açıkçası çok rahattık. Bu süreçte derslere, sınavlara çalışırken videolardan izlerken çok rahattık. Yüz yüze eğitime geçtiğimizde ise klinik sahada uygulamaları yaparken çok zorlandık. Çevrimiçi eğitim sonrası uygulamalarda korku, tedirginlik yaşadım. Çevrimiçi eğitimde

teorik olarak bilgileri iyi öğrendiğimizi düşündük. Fakat sahaya çıkınca çok eksik kaldığımızı fark ettim.'

Ö8: 'Hemşirelik daha çok uygulamalı bir alan olduğu için mesleki yeterliliği tam anlamıyla gerçekleştiremedik.'

A.2.Öğrenilen Teorik Bilgilerin Uygulamayla Bütünleşmemesi- Teorik ve Uygulamanın Eş Güdümlü Gitmemesi

İkinci olarak “öğrenilen teorik bilgilerin uygulamayla bütünleşmemesi-teorik ve uygulamanın eş güdümlü gitmemesi” alt teması elde edilmiş ve öğrenciler; öğrendikleri teorik bilgileri uygulama alanında gördükçe ve deneyimledikçe daha fazla pekiştiklerini belirtirken pandemi süreci içerisinde uygulamaya çıkmadıkları için öğrenilen teorik bilginin pekişmediğini, verimli olmadığını, bilgilerin öğrenilme ve kalıcılığının azalmasına yönelik endişelerini belirtmişler ve kliniklerde yaşadıkları olaylardan örnek vererek açıklamışlardır. Öğrenci düşünceleri aşağıda belirtilen alıntılarda yer almaktadır;

Ö1: ‘Örneğin kan alırken, tansiyon ölçerken ellerim titredi, yapamadım. İlk yıl tüm dersleri çevrim-içi gördüğümüzden dolayı orada teoriyi uygulamaya dökemedim. Kan alırken teoride bandajı bağlayıp, pamukla silip direkt enjektörle giriyorsunuz. Ama onu uygularken teorideki bilgimi uygulamaya dökemedim. İlk yaptığımda heyecanlandım. Yanımdaki hemşirelerden yardım istedim.’

Ö5: ‘Hastanın damar yolunu açmaya çalıştığımda deneyimsiz olduğumu hissettim. İlk başta hastaya turnike görevi görsün diye eldiveni taktığımda ben oraya bir düğüm attım. Sonradan o eldivenin geri açılması gerektiğini düşünmedim ve işlem sonrası açılması zor oldu. Hemşire bize bu uygulamayı gösterdiğinde tek hamleyle açtığını gördüm. Ama bunu çevrimiçi hoca bana gösterse dahi bunu orda fark edemiyorsun. Ancak bir birey üzerinde gösterdiğinde o işlemin en ince ayrıntısına kadar görebiliyorsun. Daha sonra damar yolu açarken intraketteki demir metali birden çektim. Ancak onu yarıya kadar çekip, damarı kan gelmemesi için tutup sonra kapağı kapatmak gerektiğini uygulamalarda öğrendim.’

Ö11: ‘Mesela dahiliye servisinde çalışırken daha önce hastaların vital bulgularının nasıl alınacağını, tansiyonun nasıl ölçüldüğünü, ateşin nasıl ölçüldüğünü ve değerlerinin nasıl olması gerektiğini çevrimiçi derslerde görmüştük, ama servise geldiğimde ilk başlarda diğer stajyer öğrencilerden bunların nasıl yapıldığını izlemek, gözlemlemek zorunda kaldım. Çünkü neyi nasıl yapacağımı bilmiyordum. Kan şekeri ölçümünü, hangi saat aralıkları ile ölçüldüğünü ve bazı diabet hastalarına farklı insülin iğneleri yapıldığını bilmiyordum. Bunu staj uygulaması sırasında görerek, gözlemleyerek uygulamaya başladım.’

A.3. Meslekte Çalışanların Olumsuz Tepkileri

Bu tema altında son olarak “meslekte çalışanların olumsuz tepkileri” alt teması belirlenmiş ve öğrenciler, uygulamalı derslerden geri kalmanın etkileriyle klinik sahaya çıktıklarında meslektaşlarından olumsuz geri bildirimler aldıklarını ve çevrimiçi eğitimden kaynaklanan hemşirelik uygulamaları konusunda beceri

eksikliklerinin kendilerinin tepkilerine yansıdığını ifade etmişlerdir. Öğrenciler çevrimiçi eğitim sonrası klinik uygulamaya çıktıklarında aldıkları tepkileri şu şekilde aktarmıştır;

Ö6: ‘Mesela biz ilk sahaya çıktığımızda hemşireler soruyordu. Şunu yapabiliyor musun? diye. ‘İkinci sınıf öğrencisinin biliyorsundur’, gibi ifadelerle karşılaştım. Ama ben birinci sınıf öğrencisi gibiyim. Hiçbir uygulamayı yapmamışım. Teorik olarak bilimiz olsa dahi uygulama sıfırdı. Örneğin subkutan enjeksiyon yapabiliyor musun diye sorduklarında, ben daha doğru dürüst enjektör tutmayı dahi bilmiyordum.’

Ö8: ‘İlk yoğun bakım ünitesinde uygulamaya çıktığımızda hemşireler kendileri lisans eğitimini yüz yüze aldıkları için onların bize bu konuda söylemleri oldu. Siz bunu nasıl bilmezsiniz gibi. Bizi daha önceki örgün öğrenme modeline göre karşılaştırıp, bizim pandemi sürecindeki eksik yönümüzü görmeyip uygulamaları yapmamızı beklediler. Doktor ve hemşireler bizim bildiğimizi sanıp bizden bazı uygulamaları yapmamızı istediler. Bilmediğimizi ifade ettiğimde ise hem onların hayal kırıklığına uğradı hem de o an moral ve motivasyon düşüklüğü yaşadım.’

Ö9: ‘Şu soruyu uygulamaya çıkınca kendime sordum. Acaba ben geçen sene ne eğitim aldım. Bir şey öğrenmedim mi? Bana hastanede neden bilmediğimi sordukları zaman ben uzaktan eğitim aldım diyordum.’

B. Duygusal Etkileri

B.1. Stres

İlk olarak, “stres” alt teması belirlenmiş ve öğrenci, süreçte karşılaştığı sorunlarla baş edemediğini, beceri uygulamalarında karşılaştığını durumlar karşısında stres duygusuna kapıldığını ifade etmiştir. Bir öğrenci duygularını şu şekilde ifade etmiştir;

Ö4: ‘Hastanede, servislerde, kan alma biriminde geride duruyordum. İlk hafta çok fazla stres yaşadım. Aynı zamanda hastalara da bunu yansıttım. Hastalarda bu yüzden bana kan aldırmadılar.’

B.2. Kaygı

Duygusal etkileri teması altında öğrencilerin pandemi sonrası klinik alanda yaşadıkları çeşitli duygulardan bahsetmişlerdir. İkinci olarak “kaygı” alt teması elde edilmiş ve öğrenciler, pandemi sürecinde çevrimiçi eğitim sonrası klinik saha deneyimlerinin nasıl olacağına ve alışık olmadıkları bir süreç geçirmelerine bağlı olarak kaygı hissettiklerini belirtmişlerdir. Aynı zamanda eğitimde uygulamadan geri kalmaya, kaliteli ve verimli uygulama geçirmemelerine ve becerilerinin kötü olmasına bağlı kaygı duyduklarını ifade etmişlerdir. Aşağıda bu ifadelerle ilişkin alıntılar aktarılmıştır;

Ö2: ‘Uygulamalar üzerinde endişe, telaş içindeydik.’

Ö8: ‘İkinci olarak mideye nazogastirik tüp uygulamasını da derste görmüştük. Ancak uygulama olarak bunları birebir yapmamıştık. Gerçek bir

hasta üzerinde denemek bir tedirginlik oluşturdu. Uygulamanın ilk başlarında çevrimiçi eğitimde bu uygulamaları yapmamış olmanın tedirginliğini yaşadım.'

B.3. Özgüven Eksikliği ve Korku

Üçüncü olarak “özüven eksikliği ve korku” alt teması belirlenmiş ve öğrenciler, alışkanlıkları olan örgün eğitim yerine çevrim eğitime geçmenin alışkanlıkların değişmesine neden olduğunu, çevrimiçi öğrenmeye bağlı klinik uygulamalarda hemşirelik becerilerini gerçekleştirirken özüven problemi yaşadıkları ve korku duygusuna kapıldıklarını belirtmişlerdir. Öğrenciler görüşlerini aşağıdaki şekilde aktarmıştır;

Ö4: ‘Çevrimiçi eğitim sürecinde ne kadar uygulamalarla alakalı video izlese de, klinik alanda bu uygulamaları yaparken çok geride olduğumuzu düşünüyorum. Biz öğrencilerin geride durmasına yol açtığını düşünüyorum.’

Ö9: ‘Ben uygulamaya korkarak başladım. Hiç cesaretim yoktu. Yüz yüze eğitim almış olsaydım cesaretim olurdu.’

Ö10: ‘Hemşirelik esasları dersinde el becerisini kazanmış olsaydık dahiliye stajında hastalara çekingen yaklaşmazdık. Ancak şuan çekingen yaklaşıyoruz. Yapabilir miyim diye düşünerek yaklaşıyorum.’

B.4. Uyum ve Odaklanma Sorunları

Bir diğer belirlenen alt tema “uyum ve odaklanma sorunları” olmuş ve öğrenci, dersleri tam olarak öğrenmediğini, çevrimiçi eğitimle derslere ve uygulamaları yerine getirirken odaklanmadığını belirtmiştir. Bir öğrenci duygusunu şu şekilde aktarmıştır;

Ö9: ‘Çevrimiçi eğitim sonrası derslere ve uygulamalara hiç odaklanamadım.’

C. Çevrim İçi Öğrenmeyi Yararlı Bulma

C.1. Dersin Videosunu Tekrar İzleme

Çevrimiçi eğitimin olumlu etkileri teması altında üç alt tema ortaya çıkmıştır. İlk olarak, “dersin videosunu tekrar izleme” alt teması elde edilmiştir. Öğrenciler, çevrimiçi eğitimin ders videolarını istedikleri zamanda tekrarlı olarak dinleme imkânı, anlaşılmayan konuları tekrar etme şansı, örgün eğitimin dersi sadece bir defa dinleme fırsatı sunarken uzaktan eğitimde kendi öğrenme saati ve motivasyonuna uygun zamanda istediği kadar dinleme imkanı sunduğunu belirtmişlerdir. Öğrenciler düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır;

Ö3: ‘Çevrimiçi eğitimde ders kayıtlarımız bulunuyordu. Takıldığımız yerleri ders kayıtlarımızdan açıp tekrar dinleyebiliyorduk.’

Ö5: ‘Çevrimiçi eğitimde bunun avantajını yaşıyorduk. Ders tekrarını bir daha izleyebiliyorduk. Ama yüz yüze eğitimde öyle bir imkanın olmuyor.’

Ö6: ‘Benim için çevrimiçi eğitimin tek avantajı sonradan derse dönüp tekrar etmek.’

C.2. Sınıf Ortamından Farklı Daha İyi Odaklanma

Çevrimiçi eğitimin olumlu etkilerini konu alan ikinci alt tema “sınıf ortamından farklı daha iyi odaklanma”dır. Öğrenciler, çevrimiçi eğitimle sessiz ve daha dikkatle dinleyebilecekleri bir ortama sahip olduklarını ve tekrar dinleyerek odaklanmalarını sağladıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin düşünceleri aşağıda aktarılmıştır;

Ö3: ‘Sınıfta bu soruları hocaya da sorabiliyoruz ancak ders kayıtları benim için daha iyi oluyordu. Daha fazla odaklanıp, daha anlaşılır oluyordu benim için.’

Ö7: ‘Sessiz ortam, hoca bana anlatıyordu ve dikkatim inanılmaz yüksek oluyordu. Ne demek istediğini anlıyordum.’

C.3. Mekan Esnekliği Sağlama

Bir diğer alt tema çevrimiçi eğitimde “mekan esnekliği sağlama” olarak belirlenmiştir. Öğrenciler çevrimiçi eğitim sayesinde mekan fark etmeden derse katılabildiklerini yüz yüze eğitim gibi bir mekan zorunluluğu olmadığını belirtmişlerdir. Öğrencilere ait ifadeler aşağıda aktarılmıştır;

Ö7: ‘Ben eğer bu eğitimi alıyorsam gerçekten sağlığım daha önemli. O pandemide buraya gelseydim kesinlikle rahat edemezdim. Hem sağlığımdan şüphe etmiyordum evde rahatım vardı hem de eğitime istediğim bir şekilde ulaşabiliyordum.’

Ö8: ‘İstediğimiz yerden girebiliyorduk. Mekan zorunluluğu yoktu. Bir misafirliğe gittiğimizde de derse girebiliyorduk. Planlarımız aksamıyordu.’

Tartışma

Bu araştırma Covid-19 pandemisi sürecinde hemşirelik öğrencilerinin çevrimiçi eğitimi sonrası hemşirelik becerilerini yerine getirmede yaşadıkları sorunları belirlemek amacıyla yapılmış olup elde edilen bulgular literatür eşliğinde tartışılmıştır.

Araştırmada hemşirelik öğrencilerinin çevrimiçi eğitim sürecinde yaşadıkları sorunlara ilişkin bağlantı ve erişim, ses ve görüntü sorunları yaşadıkları saptanmıştır. Literatürdeki araştırma sonuçlarında, çevrimiçi tarafından eğitim sürecinde öğrencilerin teknik problemler yaşadıkları, teknolojik bilgi düzeylerinin yetersiz olduğu, internete ve bilgisayara erişimde problemler yaşadıkları aynı zamanda üniversitelerin uzaktan eğitim sisteminden kaynaklanan alt yapı sorunları nedeniyle dersleri takip edemedikleri ve canlı ders uygulamasının olmaması nedeniyle ders verimliliğinin azaldığı bulunmuştur (15-17).

Araştırmada hemşirelik öğrencilerinin büyük çoğunluğunun hemşirelik eğitiminde tercih ettiği öğretim yönteminin yüz yüze eğitim olduğunu belirtmişlerdir. Öğrencilerin çoğunluğu çevrimiçi öğrenme sürecinin hemşirelik eğitim-öğretim sürecinde kullanılabilir bir yöntem olarak görülmediği tespit edilmiştir. Literatürde yapılan araştırma sonuçlarına göre hemşirelik öğrencilerinin Covid-19 pandemisi sürecinde çevrim içi eğitime yönelik görüşlerini belirleyen bir çalışmada ölçek

puanın orta düzeyde olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır (18). Bir diğer araştırmada hemşirelik öğrencilerinin çoğunluğunun hemşirelikte çevrimiçi eğitimi onaylamadıkları ve hemşirelik eğitimindeki tüm derslerin çevrimiçi eğitim ile verilemeyeceğini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda uygulama ağırlıklı olan hemşirelik eğitiminde önemli bir yere sahip olan laboratuvar ve klinik uygulamalarda bir dizi eksikliklere neden olacağını düşündükleri belirlenmiştir (19). Hemşirelik eğitiminde çevrim içi öğrenmenin yüz yüze eğitimle kıyaslandığı ve bunların hemşirelik becerilerine nasıl yansıdığına yönelik çalışmaların yapılması gerektiği düşünülmüştür.

Araştırmada hemşirelik öğrencilerinin büyük çoğunluğunun hemşirelikte teorik derslerin uygulama ile paralel olarak gitmemesinin ve uygulamalı olan meslek derslerinin çevrim içi olarak yürütülmesinin öğrenme düzeyini azalttığını düşündükleri belirlenmiştir. Bu sonuçlara paralel olarak literatürdeki bir çalışmada hemşirelik öğrencilerinin büyük çoğunluğunun çevrimiçi eğitim ile hemşirelik eğitiminde önemli bir yere sahip olan laboratuvar ve klinik uygulamalarda becerileri yerine getirirken eksikliklere sebep olacağını ve hemşirelik eğitimiyle sahip olması gereken yetkinlikleri taşıyamayacağını belirttikleri bildirilmiştir (20). Yurt dışında hemşirelik öğrencileriyle yapılan araştırma sonuçları incelendiğinde benzer sonuçlar elde edilmiş ve öğrenciler çevrimiçi eğitim sürecinde öğrendikleri teorik bilgileri hasta başında uygulayamadıklarını, bu durumun kendilerinde stres, kaygı ve belirsizlik duygularına neden olduğunu belirtmişlerdir (21-22). Çalışmadan elde edilen bulgulara göre hemşirelik öğrencilerinin çevrim içi eğitim ile mekan esnekliğine kavuştukları ve istenilen herhangi bir zamanda ders videolarına tekrar ulaşım sağlayarak tekrar etme imkanı buldukları belirlenmiştir. Literatürdeki bir araştırmada hemşirelik öğrencilerinin çevrimiçi eğitimin zaman ve mekan sınırlılığını ortadan kaldırdığı için yararlı bulduklarına ilişkin görüşleri bildirilmiştir (23).

Elde edilen verilere göre çevrim içi eğitimin olumlu ve olumsuz yönleri göz önüne alınarak uygulamalı bir alan olan hemşirelik eğitiminde tamamen benimsemek yerine destekleyici bir yöntem olarak kullanılabilirliği düşünülmüştür.

Sonuç

Yapılan bu araştırmada hemşirelik öğrencilerinin çoğunluğunun hemşirelik eğitiminde çevrimiçi öğrenmeyi yararlı bulmadığı saptanmıştır. Elde edilen sonuçlar doğrultusunda, çevrimiçi eğitim sisteminin öğrencilerin teorik ve klinik becerilerinin geliştirilmesine yönelik düzenlenmesi gerektiği, öğrencilerin çevrimiçi eğitim ile beceriyi geliştiremediği için klinik uygulamalarda yetersiz kaldığı, motivasyon ve özgüven eksikliği yaşadıkları tespit edilmiştir. Teorik bilgi ile uygulamayı entegre edemediği, klinik uygulamalarda stres, kaygı ve

telaşa kapıldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Tüm bu çıkarımların yanında öğrenciler çevrimiçi eğitimin olumlu yanlarından da bahsetmiştir. Bu konuda ön plana çıkan ders videolarının tekrar izlenmesi ve eğitimler sırasında belirli bir mekan zorunluluğunun olmaması dikkat çeken düşünceler olmuştur.

Pandemi sürecinin devamıyla birlikte her ülkenin mevcut koşulları, yasal düzenlemeleri ve mesleki kurumlarının önerileri ile hemşirelik eğitimin kalitesini koruyarak nitelikli hemşire yetiştirme hedefini sürdürmede çözüm arayışları devam etmektedir. Bunun gibi birçok salgın hastalık, doğal afet ya da olumsuz koşullara uyum sağlamak adına uygulamalı alanlarda video, sanal simülasyon uygulamaları ve kanıt temelli uygulama tasarımları ile eğitim zenginleştirilerek çevrimiçi öğrenme ile eşgüdümlü yapılması alınacak önlemler arasında yer alabilir. Ayrıca klinik becerileri yerine getirirken stres ve anksiyete yaşayan öğrencilere bu durum ile baş edebilmesi için hem eğitimcilerin hem de uygulama alanlarındaki hemşirelerin öğrencilerin yanında olduklarını göstermelerinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Çalışmanın Literatüre Katkısı: Tüm dünyayı etkileyen pandemi süreci eğitim öğretimi de etkilemiş ve hemşirelik eğitimine nasıl yansıdığı yapılan bu çalışmayla ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmada ulaşılan verilere göre çevrimiçi eğitimle öğrencilerin uygulamalı bölümlerde birçok sorun yaşadığı nedenleriyle tespit edilmiştir. Ayrıca herhangi bir salgın hastalık, doğal afet ve olumsuz durumlarda koşullara yönelik alınacak önlemlere ışık tutmaktadır.

Teşekkür: Yazar, çalışmaya katılan tüm bireylere minnettardır.

Yazar Katkısı: A, N; Fikir/kavram: A, N; Tasarım: A, N; Denetleme: A, N; Danışmanlık: N
Veri toplama ve/veya Veri İşleme: A; Analiz ve/veya Yorum: A.N; Literatür tarama; A, N
Makalenin Yazımı: A, N; Kaynaklar; A, N; Eleştirel inceleme: N.

Çıkar çatışması: Araştırmanın yürütülmesinde yazarlar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal Destek: Araştırmanın yürütülmesi sürecinde finansal destek alınmamıştır.

Kaynaklar

1. Fauci AS, Lane HC, Redfield RR. Covid-19—navigating the uncharted. *New England Journal of Medicine* 2020; 382(13), 1268-1269. DOI: 10.1056/NEJMe2002387.
2. Zhu Z, Liu Q, Jiang X, Manandhar U, Luo Z, Zheng X, Zhang B. The psychological status of people affected by the COVID-19 outbreak in China. *Journal of psychiatric research* 2020; 129, 1-7. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2020.05.026>.

3. Karataş Z. COVID-19 Pandemisinin toplumsal etkileri, değişim ve güçlenme. Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi 2020; 4(1), 3-17.
4. Pokhrel S, Chhetri R. A literature review on impact of COVID-19 pandemic on teaching and learning. Higher Education for the Future 2021; 8(1), 133-141. <https://doi.org/10.1177/2347631120983481>.
5. Telli SG, Altun, D. Coronavirüs ve çevrimiçi (online) eğitimin önlenemeyen yükselişi. Üniversite Araştırmaları Dergisi 2020; 3(1), 25-34. <https://doi.org/10.26701/uad.711110>.
6. Genç MF, Gümrükçüoğlu S. Koronavirüs (Covid-19) sürecinde ilâhiyat fakültesi öğrencilerinin uzaktan eğitime bakışları. Electronic Turkish Studies 2020; 15(4).
7. UNESCO. Education: From disruption to recovery. 2020. Available from: <https://en.unesco.org/covid19/educationresponse>.
8. Sağer T, Özkişi ZG, Yüceer EM. Covid-19 Pandemi Sürecinin Müzik Dinleme Ve İcra Pratiklerine Etkileri: Yıldız Teknik Üniversitesi Lisans Öğrencileri Örneği. Uluslararası Müzik ve Sahne Sanatları Dergisi 2020; (4), 1-17.
9. YÖK. YÖK'ten küresel salgın ile mücadele sürecinde yeni düzenlemeler-II. 2020. Available from: <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/kuresel-salgin-surecinde-yapisal-duzenlemeler-2.aspx>.
10. Erdal G. İnternet tabanlı uzaktan eğitim yaklaşımının estetik dersini alan öğrencilerin akademik başarılarına ve estetik dersine yönelik tutumlarına etkisi. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2020.
11. Hsieh HY, Hsu YY, Ko NY, & Yen M. Nursing education strategies during the COVID-19 epidemic. Hu Li Za Zhi 2020; 67(3), 96-101. DOI:10.6224/JN.202006_67(3).13.
12. Keskin Kızıltepe S, & Kurtgöz A. Hemşirelik Öğrencilerinin Covid-19 Pandemisi Sürecinde Aldıkları Uzaktan Eğitime Yönelik Tutum ve Görüşlerinin Belirlenmesi. Journal of International Social Research, 2020; 13(74).
13. Şanlı D, Uyanık G, & Avdal EÜ. COVID-19 pandemi sürecinde dünyada hemşirelik eğitimi. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi, 2021;6(1), 55-63.
14. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. (10. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
15. Kürtüncü M, Kurt A. COVID-19 pandemisi döneminde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitim konusunda yaşadıkları sorunlar. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi 2020; 7(5), 66-77.
16. Keskin M, Özer D. COVID-19 sürecinde öğrencilerin web tabanlı uzaktan eğitime yönelik geri bildirimlerinin değerlendirilmesi. İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi 2020; 5(2), 59-67.
17. Ekiz MA. Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin karantina dönemindeki uzaktan eğitim ile ilgili görüşleri (Nitel Bir Araştırma). Spor ve Rekreasyon Araştırmaları Dergisi 2020; 2(Özel Sayı 1), 1-13.
18. Durgun H, Tayfur C, AVCI AB, Kalyoncuoğlu B. Covid-19 sürecinde hemşirelik öğrencilerinin uzaktan eğitime yönelik görüşleri ve kaygı düzeyleri. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi 2021; 14(2), 141-147. <https://doi.org/10.46483/deuhfed.824109>
19. Kahyaoglu Süt H, Küçükkaya B. Hemşirelik bölümü öğrencilerinin uzaktan eğitime ilişkin görüşleri. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi 2016; 13(3): 235-43. <https://doi.org/10.5222/HEAD.2016.235>.
20. Özbay Ö, Çınar S. Views of nursing students on distance education. In Education Conference (pp. 37-45), 2020.
21. Swift A, Banks L, Baleswaran A, Cooke N, Little C, McGrath, L, Williams G. COVID-19 and student nurses: A view from England. Journal of clinical nursing 2020. doi: 10.1111/jocn.15298.
22. Ramos-Morcillo A.J, Leal-Costa C, Moral-García JE, Ruzafa-Martínez M. Experiences of nursing students during the abrupt change from face-to-face to e-learning education during the first month of confinement due to COVID-19 in Spain. International journal of environmental research and public health 2020; 17(15), 5519. <https://doi.org/10.3390/ijerph17155519>.
23. Şenyuva, E. Nursing Student's View about Distance Education. International Online Journal of Educational Sciences 2013; 5(2).